

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

แม่มด: ประวัติศาสตร์แห่งไสยเวท

ภัทรธรณ์ แสนพินิจ¹
Pattarathorn Sanpinit

หนังสือ แม่มด: ประวัติศาสตร์แห่งไสยเวท

อักนี มุลเมฆ. (2562). *แม่มด: ประวัติศาสตร์แห่งไสยเวท Witchcraft History*.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ยิปซี. 256 หน้า.

Akkanee Moonmek. (2019). *Witchcraft History*. 2nd ed. Bangkok: Gypzy. 256 pages.

ISBN: 9786163016805

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือประเภทเชิงประวัติศาสตร์สังคม ซึ่งเป็นผลงานเขียนของคุณอักนี มุลเมฆ หรือ นายอภิชาติ สุทธิวงศ์ ซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิตทางด้านปรัชญาที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขามีความรักในการเป็นนักเขียน และนักแปลอิสระ มีผลงานจำนวนหลายเล่ม โดยเฉพาะหนังสือ

---

¹ อาจารย์ ดร. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนศึกษา) วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, Lecturer, Master of Arts Program (Religious Studies), Mahidol University. e-mail: pattarathorn.san@mahidol.ac.th

แนวประวัติศาสตร์ ศาสนา และปรัชญา เช่น คำสารภาพ ศาสนาและศีลธรรม กฎแห่งความรัก และกฎแห่งความรุนแรง, รัฐฉาน: ประวัติศาสตร์และการปฏิบัติ, ศาสดาขบถ กัญชา อิตถีเพศ และเทศนาด้วยบทเพลง, ซิมโฟเนีย: ปรัชญาวิาทะว่าด้วยความรัก เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2563 เขาได้รับรางวัลฉนวนอมไฮวงษ์แก้วครั้งที่ 2 ประเภทบุคคล ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นนักเขียน นักดนตรี และทำงานเพื่อสังคม (Kledthai, 2563)

หนังสือเรื่องแม่ด: ประวัติศาสตร์แห่งไสยเวท เป็นอีกหนึ่งผลงานเด่นของคุณอัคนี มูลเมฆ ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งที่สอง นับได้ว่าเป็นหนังสือที่มีชื่อเรื่องและเนื้อหาที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านในโลกปัจจุบัน เนื่องจากในสื่อสมัยใหม่ได้ถ่ายทอดบทบาทของแม่ดในฐานะผู้วิเศษในโลกของเวทมนตร์และความมหัศจรรย์ บทบาทของแม่ดและพอมดปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนและนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์หลายเรื่องทั้งที่เป็นตัวเอก และตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่อง (Vatin San Santi, 2020) ดังนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าภาพลักษณ์ของแม่ดในโลกปัจจุบันกำลังได้รับความสนใจจากสังคม แต่น้อยคนจะทราบเรื่องราวของแม่ดในโลกอดีต

หากย้อนหลังกลับไปสู่ประวัติศาสตร์การกำเนิดแม่ดในโลก จะพบข้อเท็จจริงที่สะท้อนภาพลักษณ์ของแม่ดที่แตกต่างหลากหลาย หนังสือเล่มนี้มีการนำเสนอประวัติศาสตร์สังคมในยุคที่มีไสยเวทลัทธิความเชื่อในโลกโบราณ รวมไปถึงสถานภาพของแม่ดในสายตาของคนในสังคมยุคนั้น ซึ่งเริ่มต้นจากการเป็นหมอฟันบ้านในชุมชน และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับศาสนา จนไปถึงความซับซ้อนของอำนาจอันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการต่อบทบาทของแม่ด ซึ่งผู้เขียนพยายามนำเสนอประวัติศาสตร์แม่ดในโลกอดีตอันสะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่ของไสยลัทธิในโลกตะวันตก และล่องลึกไปยังกลุ่มศาสนาโบราณ พร้อมกับการค้นหาปริศนาของลัทธิแม่ดในสมัยนั้น ซึ่งเปิดเผยฉากหลังของแม่ดที่แตกต่างไปจากภาพฝันในโลกจินตนาการอย่างสิ้นเชิง

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 บท แต่ละบทเป็นความเรียงขนาดสั้นที่เล่าถึงวิวัฒนาการความเชื่อเกี่ยวกับแม่ด โดยเรียงลำดับหัวข้อนับตั้งแต่เรื่องอรุณรุ่งของไสยลัทธิ, ปิศาจวิทยา, ลัทธิชาตาน, นอกรีต, การล่าแม่ด, การสอบสวนและการทรมาน, จนไปถึงเรื่องแม่ดยุคใหม่ ในบทท้ายเป็นภาคผนวกที่ผู้เขียนรวบรวมชื่อสมุนไพรและสัตว์เลี้ยงของแม่ด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะในอดีต เรื่องราวเหล่านี้ถือว่าเป็นความลับ แต่ในปัจจุบันเรื่องเหล่านี้ถูกเปิดเผยและปรากฏอยู่ในตำราทั่วไป ซึ่งผู้เขียนได้สรุปรวมเรื่องราวของพืชและสัตว์ที่แม่ดนำมาใช้ประโยชน์ เช่น เรื่องของแมว คางคก อีกา สุนัขจิ้งจอก ค้างคาวแวมไพร์ แมงมุม ยังมีสมุนไพรลวงจิต ต้นไม้สังหารดอกไม้ที่ทำให้บินได้ และลูกแกะที่เติบโตในผลไม้ เรื่องราวความมหัศจรรย์เหล่านี้ไม่ใช่แค่เรื่องเล่าปรัมปรา แต่ผู้เขียนเสนอว่าเรื่องราวบางส่วนก็เป็นเรื่องจริงด้วย

ในบทที่หนึ่ง ผู้เขียนเริ่มต้นเล่าเรื่องลัทธิแม่ดที่มีอายุเก่าแก่ก่อนการเกิดศาสนาอื่นใด ในยุคโบราณมีเพียงบุคคลผู้มีปัญญาและพึงพาธรรมชาติเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านและชุมชน เรียกว่า “หมอยา” (Healer) จุดเริ่มต้นของแม่ดจึงเกิดขึ้นจากพื้นฐานชุมชนดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าไสยลัทธิเป็นการภักดีต่อธรรมชาติ แม่ดจึงเป็นผู้รอบรู้ในวิถีแห่งธรรมชาติและมีความผูกพันกับฤดูกาล พืชพันธุ์ และสรรพสัตว์ ในอารยธรรมอียิปต์ กรีก และโรมัน มีบุคคลผู้รอบรู้ในศาสตร์ดังกล่าวทำหน้าที่รักษาผู้ป่วย ทั้งยังเชื่อมโยงเข้ากับพิธีกรรมการใช้เวทมนตร์และการสวดอ้อนวอน แม้กระนั้นยังไม่ถูกขนานนามว่าเป็นพอมดหรือแม่ดอย่างชัดเจนก็ตาม แต่เมื่อมีความ

เกี่ยวข้องกับศาสตร์การใช้เวทมนตร์ที่ก่อให้เกิดความมหัศจรรย์ก็ทำให้บทบาทของแม่มดปรากฏเด่นชัดในอารยธรรมมนุษย์มากขึ้น เช่น การเสกคนให้แปลงร่างได้ เป็นต้น ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวผสมผสานกับเทพปกรณัมด้วย อาจกล่าวได้ว่าภาพลักษณ์แม่มดเริ่มถูกมองไปในทางร้ายมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการกล่าวถึงพิธีกรรมอันพิสดารและเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรง เช่น การสังหารเด็ก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในบทแรกนี้ จุดเด่นของเนื้อหาคือการบรรยายภาพของ แม่มดในอารยธรรมโบราณและการเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม่มดเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ ทรงอิทธิพลซึ่งปรากฏในฐานะของที่พึ่งทางจิตวิญญาณ และพิธีกรรมศาสนา แม่มดยังเป็นผู้มีเวทมนตร์ที่สามารถ บันดาลคุณและโทษต่อสังคมนั้นได้ ในบทนี้ผู้เขียนจึงเน้นย้ำเรื่องไสยลัทธิว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดศาสนาโบราณ ในอารยธรรมโลก

ในบทที่สอง ผู้เขียนนำเสนอเรื่องปีศาจวิทยา เรื่องราวที่คริสตจักรรวบรวมไว้และนำไปสู่การต่อต้านลัทธิ อื่นที่มีความเชื่อไม่ลงรอยกัน พวกเขาจึงตีความเทพเจ้าของศาสนาอื่นว่าเป็นปีศาจที่ชักจูงมนุษย์ไปสู่บาปและละทิ้ง ศรัทธาจนไปยอมรับนับถือถือความเป็นนอกรีต (heresy) หรือเปลี่ยนใจไปเป็นคนนอกศาสนา (pagan) ซึ่งหมาย รวมไปถึงการเป็นศัตรูของพระเจ้า ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องปีศาจวิทยาและการเหยียดกรณีแม่มด โดยชี้ให้เห็นสาเหตุที่บทบาทของแม่มดถูกมองในแง่ร้ายเพราะความเชื่อที่นำลัทธิไสยเวทของแม่มดไปเชื่อมกับความ เชื่อเกี่ยวกับปีศาจหรือซาตาน ดังข้อความที่ผู้เขียนยกมาแสดงจาก Malleus Maleficarum ของไฮน์ริช เครมเมอร์และจาค็อบ สเปนเจอร์ ซึ่งแสดงความเชื่อที่ว่าแม่มดเป็นสาวกของลูซิเฟอร์จอมมารแห่งนรกหรือซาตาน ดังนี้

“ ลูซิเฟอร์ออกโจมตีโดยผ่านพวกนอกรีตในเวลาที่เหมาะสม เมื่อสายลมของโลกลดลงสู่เวลา ที่กำหนดและความชั่วร้ายของมนุษย์พุ่มพักขึ้น...ดังนั้น มันจึงบันดาลให้เกิดความวิปลาสผิดแปลกของ พวกนอกรีตขึ้นในแผ่นดินของพระเจ้า-บาปนอกรีตของพวกแม่มด...ในท่ามกลางความชั่วร้ายนี้ เราผู้ สบสวน-ผู้เป็นตัวแทนของพระสันตะปาปาเพื่อการทำลายล้างพวกนอกรีต. เราจะทำทุกอย่างเพื่อนำ ไปสู่ข้อสรุปที่น่าพอใจ ” (น. 53)

ดังนั้น แม่มดผู้นับถือลัทธิไสยเวทจึงถูกมองว่าเป็นสาธุศิษย์ของซาตาน เป็นหนึ่งในกลุ่มความเชื่อนอกรีต เช่นเดียวกับลัทธิอื่น ๆ ดังนั้น ไสยลัทธิของแม่มดจึงถูกบิดเบือนโดยนักบวชคาทอลิกในยุคนั้นกล่าวหาว่า แม่มดเป็นลัทธิที่ยอมสยบต่อปีศาจ พร้อมกับข้อกล่าวหาต่าง ๆ

บทที่สาม เรื่องลัทธิซาตานตามความหมายของคริสต์ ในประวัติศาสตร์เป็นการประติศักร์คำโดยกลุ่มคน เพื่อต่อต้านคนนอกศาสนา ในปัจจุบันมีผู้พัฒนาลัทธินี้ขึ้นใหม่หลายสำนัก ซึ่งมีจุดเด่นและยังคงเห็นต่างไปจาก ศาสนาคริสต์อย่างสิ้นเชิง เช่น ลัทธิลาเวีย เชื่อว่ามนุษย์สร้างพระเจ้า มิใช่พระเจ้าสร้างมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนยัง ชี้ให้เห็นว่าอียิปต์เป็นที่มาของความเชื่อลัทธิซาตาน ในขณะที่อียิปต์ก็เป็นศัตรูกับชาวยิวในโลกโบราณ ข้อเขียน หนึ่งของลาเวียกล่าวประณามเทพของศาสนาเก่าว่าเป็นปีศาจ เช่น เทพบาโฟเมทหรือเทพแพะแห่งเมนเดส ซึ่ง ปรากฏในเทพปกรณัมของศาสนาคริสต์ว่าเป็นหนึ่งในผู้นำของเหล่าปีศาจที่ยกกองทัพบุกสวรรค์ ในขณะที่ชาว

อียิปต์นับถือแพะเป็นเทพเจ้าราม ตลอดจนบูชาเทพเจ้า และสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังนั้น ชาวลัทธิชาตานจึงกล่าวหาว่าชาวอียิวและชาวคริสต์เป็นผู้ล่อเลียนทางสัญลักษณ์ของอียิปต์และศาสนาโบราณอื่น ๆ ในบทนี้ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นความเชื่อในศาสนาโบราณของชาวอียิปต์และชาวสุเมเรียนซึ่งเกิดก่อนยุคของอียิว คริสเตียน และศาสนาต่าง ๆ หลายพันปี เพื่อชี้ให้เห็นว่าศาสนาใหม่ล้วนเกิดมาจากศาสนาเก่า แต่มีการผันความเชื่อให้ต่างออกไป อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดอิทธิพลนี้ยังถูกเก็บงำและเป็นสาเหตุความขัดแย้งระหว่างกัน

บทที่สี่ ‘นอกรีต’ คำนี้ใช้เรียกกลุ่มคนที่ปฏิเสธหรือตั้งข้อสงสัยต่อหลักความเชื่อของศาสนาคริสต์ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่านอกรีตจะถูกลงโทษด้วยการประณาม และจะถูกขับไล่จากสภาของคริสตจักร (Ecumenical Councils) บทนี้เริ่มด้วยประเด็นที่แม่แมดถูกมองว่าเป็นสาวกของชาตาน และถูกเหยียดว่าเป็นกลุ่มความเชื่อนอกรีตที่น่ารังเกียจ ทำให้แม่แมดถูกคริสตจักรกวาดล้างอย่างโหดเหี้ยมในเวลาต่อมา การกวาดล้างคนนอกรีตในยุโรปที่ดำเนินติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ จึงเป็นเรื่องที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอถึงประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของลัทธิชาตานกับการจัดการของคริสตจักร ในระยะแรก ลัทธิชาตานยังไม่ถูกปราบปราม ชาวคริสต์และคนนอกศาสนามีชีวิตอยู่ร่วมกัน แต่ชาวคริสต์พยายามจะดูกลั่นความเชื่อของลัทธิชาตาน และใช้ความประณีประนอมเพื่อดึงให้ผู้คนหันมานับถือศาสนาของตน แต่ในเวลาต่อมาเกิดการบังคับใช้กฎหมายที่ระบุว่ากลุ่มนอกรีตกลายเป็นอาชญากร ทำให้เกิดการกวาดล้าง และลุกลามไปทั่วยุโรป ซึ่งสืบเนื่องยาวนานหลายศตวรรษ ในบทนี้มีการชี้ประเด็นที่น่าสนใจ คือประเด็นการดูหมิ่นและการกดขี่ทางเพศจากระบบบิดาธิปไตย ซึ่งมีมาตั้งแต่ในโลโกอดีต กล่าวกันว่าเหตุที่สตรีต่างยึดมั่นอยู่กับลัทธิชาตาน เพียงเพราะต้องการหลีกเลี่ยงจากการเหยียดเพศ ขณะที่สตรีผู้เข้มแข็ง เช่น นักบวชสตรี, แม่แมด, ครุ, หมอยา ถูกมองว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อคริสตจักรด้วย

บทที่ห้า ‘ล่าแม่แมด’ ผู้เขียนอธิบายการจัดการกลุ่มแม่แมดของคริสตจักร แม้ระยะแรก จะใช้วิธีรอมชอมและพยายามกลั่นความเชื่อเหล่านั้น แต่ในช่วงปลายยุคกลางคริสตจักรได้พัฒนาหลักคำสอนและเทววิทยาเกี่ยวกับแม่แมดขึ้นใหม่ โดยนำความคิดเรื่องไสยเวทของแม่แมดไปเชื่อมโยงกับลัทธิชาตาน กระทั่งนำไปสู่การพิจารณาคดีแม่แมดโดยศาลสงฆ์และฆราวาสในช่วงแรก ความพยายามในการต่อต้านแม่แมดยังคงดำเนินอยู่ทั้งการกล่าวหาพฤติกรรมของแม่แมดอันนำไปสู่การล่าแม่แมด เครื่องมือสำคัญของคริสตจักรในการต่อต้านแม่แมด ซึ่งกฎหมายโรมันเรียกว่า “ค้อนแม่แมด” (Hammer of Witches) กลายเป็นคู่มือสอบสวนของศาลทั่วจักรวรรดิโรมัน ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการปราบปรามกลุ่มชนนอกรีตทั้งหลาย และปรากฏวิธีอย่างหนึ่งในการต่อต้านแม่แมด คือการสร้างข่าวลือว่าแม่แมดมีพลังที่ทำให้เกิดสิ่งเลวร้าย และเป็นสตรีที่ไร้ศีลธรรมจรรยา เพื่อทำลายภาพลักษณ์ของแม่แมดให้ตกต่ำ ด้วยการกล่าวหาและให้ร้ายว่าแม่แมดเป็นพรรคพวกเดียวกับปีศาจ กระทำการชั่วช้าและวิปริตผิดธรรมชาติ และถูกนำตัวมาทรมานอย่างโหดร้าย เพื่อให้สารภาพความผิดบาปนั้น การกระทำเหล่านี้ปลุกเร้าให้เกิดความกลัวแม่แมดขึ้นในสังคม และก่อให้เกิดการล่าแม่แมดขึ้นในยุคหนึ่ง ซึ่งเนื้อหาในบทนี้ ผู้เขียนได้ยกคดีล่าแม่แมดมาบรรยายให้เห็นภาพเหตุการณ์การปราบปราม และการสังหารแม่แมดในยุโรปสมัยหนึ่ง

บทที่หก ‘สอบสวนและทรมาน’ บทนี้นำเสนอภาพเหตุการณ์การทรมานผู้ต้องสงสัยว่าเป็นพวกนอกรีตอันน่าสะพรึงกลัวในอดีต การตั้งศาลและการไต่สวนอันศักดิ์สิทธิ์ในนามของคริสตจักรเป็นจุดเริ่มต้นในการค้นหา

และลงโทษกลุ่มนอกรีตและแม่มดทั้งปวง การกระทำหนึ่งที่จะบีบบังคับให้สารภาพความผิดคือ การทรมานด้วยวิธีหลายรูปแบบ ทั้งการทรมานทางจิตวิทยา เช่น การเย้ยหยันว่าจะถูกประหาร ทำให้เกิดความหวั่นกลัว และการทรมานทางกาย ตั้งแต่ทุบตี การทำร้ายให้เจ็บปวด การตัดเนื้อหนังหรืออวัยวะ การใช้เครื่องมือในการทรมานที่น่าสะพรึงกลัว เช่น แก้อั้วทรมาน, เครื่องดิงอวัยวะ, เครื่องยึดร่าง, วัฏทองเหลือง, ลูกแพร์แห่งความปวดร้าว เป็นต้น วิธีหนึ่งที่ใช้ในการสอบสวนแม่มดในสเปน ฝรั่งเศส และอังกฤษ คือการถ่วงน้ำ เพราะเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องน้ำเป็นสิ่งบริสุทธิ์ และเป็นธาตุที่ขับไล่ความชั่วร้าย ในรัชสมัยของกษัตริย์เฮนรีที่ 8 การต้มเป็นการลงโทษที่ขอบธรรมต่อพวกนอกรีต และท้ายที่สุดนำไปสู่การลงโทษประหารชีวิต ในฐานะที่เป็นวิธีกำจัดความชั่วร้าย สะท้อนให้เห็นวิกฤตของไสลัทธิที่ถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรรม และการกระทำบาปอันยิ่งใหญ่ อันเกิดจากความคิดต่างจากศาสนาของตน การลงโทษด้วยการทรมานเหล่านี้ยืนยงควบคู่ไปกับการไต่สวนแม่มดจนถึงต้นศตวรรษที่ 18 กระทั่งเริ่มลดลงอันเกิดมาจากการตั้งคำถามต่อการกระทำ ความรุนแรง จึงนำไปสู่การปฏิรูประบบกฎหมายในยุโรป ทำให้การดำเนินคดีแม่มดจึงค่อยๆ หายไป จนกระทั่งในที่สุดก็สามารถยุติลงได้

บทที่เจ็ด ‘แม่มดยุคใหม่’ ผู้เขียนบรรยายสถานการณ์ของชาวไสลัทธิหลังจากสงครามยุโรปได้ยุติการล่าแม่มดลงในที่สุด และถือว่าเป็นก้าวสำคัญของแม่มดยุคใหม่ในอังกฤษ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1951 เมื่อมีผู้รณรงค์ให้เลิกล้มกฎหมายหรือบทบัญญัติแม่มด ซึ่งต่อมานักวิชาการต่างมุ่งสนใจและขยายเรื่องราวของแม่มดให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ด้วยความหวังว่าลัทธิแม่มดจะไม่สาบสูญไปในโลกยุคใหม่ ทำให้ไสลัทธิในสังคมตะวันตกปัจจุบันเป็นที่สนใจของผู้คน และกลายเป็นศาสนาในอเมริกาที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และเผยแพร่ไปสู่สังคมอังกฤษ ออสเตรเลีย และยุโรป ก้าวสำคัญครั้งใหม่ของยุคแม่มดนี้ ทำให้พวกเขามีสิทธิออกเสียงและประกาศให้โลกรับรู้ว่าพวกเขาเป็นใคร มีจุดยืนอย่างไร เพื่อเปลี่ยนความเข้าใจผิดอันสืบเนื่องจากในอดีตว่าพวกเขามีลัทธิภักดีต่อซาตานหรือปีศาจตนใด แต่พวกเขามีจุดยืนของตนเองอย่างชัดเจน อย่างหนึ่งที่ผู้เขียนกล่าวเพื่อยืนยันสถานะของแม่มดในโลกปัจจุบันว่า

“แม่มดทุกวันนี้ก็ล้วนเป็นคนสมัยใหม่ พวกเขาใช้อดีตเป็นแรงบันดาลใจ และให้ความศรัทธาต่อความเชื่อของบรรพชน แม่มดยุคปัจจุบันเป็นผลผลิตของโลกปัจจุบัน ไม่ใช่โลกเมื่อหนึ่งหมื่นปีก่อนหรือโลกในยุคกลาง ” (น. 203)

ดังนั้น บทบาทของแม่มดรุ่นใหม่ไปไกลกว่าจุดเดิม โดยไม่มีอดีตมาเหนี่ยวรั้งมิให้เติบโตอีกต่อไป ปัจจุบันพวกเขาเป็นกลุ่มบุคคลหัวก้าวหน้าที่พร้อมจะรณรงค์ทางสังคมและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งสร้างเครือข่ายให้กระจายไปทั่วโลกอันก่อให้เกิดพลังแห่งความเท่าเทียมทางเพศระหว่างหญิงและชาย และการฉีกกรอบของความคิดเชิงลบต่อภาพแม่มดอย่างเดิมให้ผู้คนเข้าใจและยอมรับความเชื่อไสลัทธิของแม่มดมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้จะบรรยายประวัติความเป็นมาของไสลัทธิ และการเผชิญกับสังคมศาสนา นับจากโลกโบราณในอดีตที่ถูกกีดกันและถูกกระทำอย่างไม่เป็นธรรม จนกระทั่งเข้าสู่ยุคใหม่ที่แม่มดมีโอกาสนำมา

ตัวตนในสังคมได้อย่างเต็มภาคภูมิ นับว่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ในอดีตจากหนังสือเล่มนี้ได้บรรยายเหตุการณ์อัน
ดราม่าของสังคมให้ผู้อ่านได้รับรู้แล้ว ผู้อ่านยังสามารถเล็งเห็นมโนทัศน์ของสังคมในอดีตที่มีต่อสตรีและคนนอก
ศาสนา ซึ่งในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจในการศาสนาและการกำหนดคุณค่าหรือความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในสังคม
ทำให้วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การเรียกร้องพื้นที่ให้
สตรีมีความเท่าเทียมทางเพศสำเร็จ ก่อให้เกิดการยอมรับความสามารถของสตรี ยุคสมัยใหม่จึงเปิดกว้างต่อ
สถานภาพของลัทธิแม่มด และเป็นผลให้ภาพลักษณ์ของแม่มดดีขึ้น หากผู้อ่านได้มีโอกาสอ่านหนังสือเล่มนี้ ไม่
เพียงแต่จะเข้าใจเรื่องราวของแม่มด แต่ยังเห็นภาพของการเกิดลัทธิความเชื่อและศาสนาโบราณอื่น ๆ ที่ปะทะกับ
ศาสนาใหม่ ก่อให้เกิดการต่อต้าน การปราบปราม และการลงโทษ หนังสือเล่มนี้เป็นสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ที่
ให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไสยลัทธิ แม้ว่าประวัติศาสตร์จะมีรายละเอียดหลายประการก็ตาม แต่ผู้เขียนมีความ
พยายามในการค้นคว้าและรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ จากสารานุกรมและหนังสือต่างประเทศไว้เป็นอย่างดี โดยเรียบ
เรียงเนื้อหาให้น่าอ่านและทำความเข้าใจได้โดยง่าย นับว่าเป็นหนังสือเสริมความรู้ ซึ่งเหมาะกับผู้อ่านทั่วไปที่สนใจ
เรื่องไสยลัทธิและประวัติศาสตร์ของแม่มด และเป็นพื้นฐานในการศึกษาศาสนาและสังคม

รายการเอกสารอ้างอิง

- Kledthai. (2020). *Congratulations to Akanee Munmek as well. "2nd Thanom Chai Wongkaew Award". [status update].* Facebook. Retrieved 8 March 2021, from <https://www.facebook.com/kledthai/posts/10157366348653037>
- Vatin San Santi. (2020). *Witch: Folklore in movies.* Retrieved 8 March 2021, from <https://www.gotoknow.org/posts/676706>